

Anna Collander

Suuri yksinäisyyden kehä – luovuudesta ja yhteydestä

Muistatteko, kuinka ala-asteen kuvataidetunnilla saattoi nostaa piirustuksensa ilmaan ja kovaan ääneen todeta, että katsokaa, miten ruman tein? Sitä teki toki vain silloin, kun oli salaa äärimmäisen tyytyväinen aikaansaannokseensa. Aikuisina emme enää voi käyttää tällaista teennäisen vaatimattomuuden huipentumaa pakopaikkana. Esseetä kirjoittaessaan tai esityksen pitäessään pitää olla otsaa kuvitella, että on jotain annettavaa. Analytikkoina ja psykoterapeutteina olemme tottuneempia käyttämään luovuuttamme potilaiden palveluksessa näyttämöllä, jossa potilas on koko ajan keskiössä. Voi tuntua haastavalta ja häpeäältä nousta itse lavalle. Kun pelkokynnyksen yli pääsee, siitä kuitenkin useimmiten avautuu avarampi maisema. Luovuuden ylläpitäminen on elämäntaitoinen haaste. Tekstissäni mietin erityisesti yksinäisyyttä ja läheisyyttä, ja näiden yhteyttä luovuuteen. Tapamme olla tai olla olematta yhteydessä muihin ja itseemme voi joko ruokkia tai näännyttää luovuuttamme.

Löysin ihan lähipiiristä kaksi kokemusasiantuntijaa, joiden kamppailut luovuuden, yhteyden ja yksinäisyyden kanssa kovasti puhuttelivat minua. He ovat kapellimestari Thomas Brander, joka on toinen päähenkilöistä Kjell Westön uusimmassa *Tritonus*-nimisessä romaanissa (2020) sekä Muumimamma, jonka elämä- ja luovuuskriisi näkyy parhaiten Tove Janssonin kirjassa *Muumipappa ja meri* (1965).

Luovuutta on kovin vaikea määritellä, ja aina kun yrittää, se haihtuu ilmaan ja naureskelee jostain aivan toisesta näkökulmasta. Tarkoitaa sillä jonkinlaista viljelystä ja uskallusta olla kuulolla sekä itseensä että maailman suhteen ja katsoa, mitä syntyy. Käsitän luovuuden enemmän mielen tiettyä värähtelyn taajuutena kuin erillisenä ominaisuutena tai persoonallisuuspiirteenä. Michael Parsons

(2000) kuvaa kirjassaan *The dove that returns, the dove that vanishes. Paradox and creativity in psychoanalysis* asian näin: ollakseen luova ja leikkisä, analytikon tai psykoterapeutin täytyy luottaa omaan alitajuntaansa – siihen, että oma alitajunta on pohjimmiltaan hyväntahtoinen potilasta kohtaan. Tähän hän sisältää myös sen, että osaa epäillä omaa alitajuntaansa; uskaltaa kohdata omia vihamielisiä impulssejaan ja toiveitaan. Jos analytikko voi sallia tällaista luovaa ja välillä vaikeasti hallittavaa leikkiä, potilas voi pikkuhiljaa tulla vähemmän pelokkaaksi oman alitajuntansa suhteen nähdessään analytikon luottavan omaansa. Parsons puhuu luovuudesta analyysihuoneessa, mutta luottaminen alitajuntaansa ja heittäytyminen omien sisäisten voimiensa kuljetettavaksi on tärkeää missä tahansa luovassa toiminnassa – kuten myös ihmissuhteissa.

Uskaltautuminen luovaksi on aina jollain lailla häpeäaaltista ja pelottavaa. Usein toivoo, että oma luova ele johtaisi vastavuoroisuuteen. Samansuuntainen pelko löytyy mielestäni kaikista luovista eleistä; ei pelkästään niistä, jotka liittyvät konkreettiseen luomukseen tai esillä olemiseen. Luovuus psykoterapiassa sisältää sen, että uskaltaa soveltaa uudella tavalla ja heittäytyä siinä toivossa, että potilas heittäytyisi mukana. Välillä potilas jää kuitenkin vain rannalle ihmettelemään sitä, miten tuo psykoterapeutti nyt siinä oikein polskuttaa. Se on aina hieman haavoittuva tilanne, ja ehkä niin pitää nimenomaan ollakin.

Yritykset luoda jotain konkreettista sisältää useimmiten myös mielikuvan toisista. Kirjoitusta on helpompaa aloittaa iloisessa vimmassa, mutta kun deadline lähestyy, tilanne kipeästi konkretisoituu. Apua! Tuleeko tästä mitään? Onko tekstini ymmärrettävä, kiinnostava, hyvä? Tylsä, unettava, mitänsanomaton?

Filosofian tohtori, psykoterapeutti Bodil Lindfors kuvaa kirjassaan *Att drömma i Finland. Essäer om passioner, skam och saknad* (2001) juuri tätä kohtaa, kun iloiseen leikkiin tuleekin mukaan Toisen arvioiva silmä.

Kun asiaa alkaa ajatella: ei se helppoa ole, tällainen luovaan työhön heittäytyminen. Se on helppoa vain niin kauan kuin asiaa ei ajattele, ja kuinka kauan tämä on mahdollista? Niin kauan kuin se ei ole työtä vaan leikkiä; niin kauan kuin onnistuu keskittymään täydellisesti siihen mitä on tekemässä. Heti kun ilmaantuu sisäinen tai ulkoinen vaatimus täydellisyyteen, tapahtuu jakautuminen tarkkailijaksi ja tarkkailun kohteeksi, subjektiksi ja objektiksi.

Ja samalla – ilman sinua, joka juuri nyt tätä luet, tämä esse ei oikein olisi olemassakaan. Jos ei ole luovan eleen vastaanottajaa, tekijä muuttuu vain heliseväksi vaskeksi tai killiseväksi kulkuseksi. Ei ole helppoa olla luova, eikä itse asiassa ole helppoa elääkään – ”todeksi tuleminen on se mahdoton haaste, jota meillä ei ole varaa jättää kohtaamatta”. Tämäkin sitaatti tulee Lindforsin kirjasta (2001), jonka kanssa olen mieleissäni keskustellut jo kohta

kaksikymmentä vuotta. Kirja sisältää kiinnostavia ja koskettavia pohdintoja luovuudesta, haavoittuvuudesta ja ihmisenä olemisesta. Soisin kirjan ilon laajemmallekin lukijapiirille ja toivoisin, että sen julkaisemista suomeksi voitaisiin Therapiea-säätiössä harkita.

Mutta nyt on aika päästä kokemusasiantuntijamme kuuluviin. Molempia oli vaikeaa saada rauhoittumaan divaanillani. Muumimamma hääräsi vastaanotollani ja tarjosi lämmintä mehua ja villasukkia. Branderilla taas oli niin kova kiire ulos maailmaan loistamaan. Onneksi Branderin manageri Westö osasi auttaa minua ja kuvasi Branderin pelkoa, pienuuden tunteita ja kaipuita jähmettyneen fasadin takana.

Yhteyden haasteet Kjell Westön kirjassa Tritonus

Thomas Brander on uraohjuksena lentänyt ylistetystä konsertista toiseen, kauniista naisesta toiseen. Me saamme tutustua häneen, kun ohjuksen suunta näyttää yhtäkkiä olevan jyrkässä laskussa ja elämän kaikki palaset sortuvat epämääräiseen kasaan, ja silloin Brander on todella pulassa.

[Hänen revanssihimonsa] oli poissa, eikä Brander tiennyt mitä tehdä. Hän oli kiitännyt olemassaolon läpi vain päätyäkseen limboon tähän huoneeseen, josta oli upea näköala merelle, jossa oli maltaita maksanut pyöreä kuusikymmenluvun tuoli, jossa oli kaikki se kaunis musiikki, jota hän ei enää pystynyt lohtiimaan esille sisältään, vain soittamaan Spotifysta tai levyiltä. Hän yritti olla itseironinen ja ajatteli, että jos hän olisi romaanihenkilö, hän syyttäisi luojaansa siitä, että tämä oli hahmotellut hänet antamatta hänelle tarkoitusta, mielekästä kertomusta elettäväksi, ja ajatus toi hänen mieleensä aforismin, jonka hän oli lukenut jostain: Ihmiselämä on vastaus kysymykseen, jota kukaan ei ole esittänyt.

Romaanihenkilön itseironinen kuvaus itsensä romaanihenkilönä ei mielestäni ole pelkkää vitsikästä kirjallisuuskikkailua, vaan alleviivaa nähdyn tulemisen karmivaa tärkeyttä ja sen yhteyttä luovuuteen. Brander ei millään lailla olisi olemassa, ellei Westö olisi luonut

häntä sisäisessä maailmassaan ja sanoittanut häntä henkilöksi. Tämä on hyvä kuvaus siitä, miten vanhemmat luovat enemmän tai vähemmän sallivia ja moniulotteisia kuvia lapsistaan ja sitä kautta sanoittavat sitä psyykkistä maaperää, jossa lapsella on mahdollisuus liikkua ilman voimakasta syyllisyydentunnetta ja hylätyksi tulemisen tai suorastaan annihilaation pelkoa. Varhaisissa kiintymyssuhteissa luotu psyykinen tila ja liikkuvuus vaikuttaa voimakkaasti mahdollisuuteemme olla luovia. Tätä psyykkistä tilaa voi onneksi elämän aikana laajentaa monella tavalla, psykoterapian avulla tai ilman.

Branderin haavojen alkuperästä emme saa kuin viitteenomaisia häivähdyksiä. Saamme tietää, että hänellä on ollut vaativa ja etäinen isä ja että hänen veljensä on hukkunut huumesuohon. Aikuisena hän jättää kohtaamatta läheisiään ja kärsii itse siitä, muttei pysty muuttamaan.

Brander muisti vuodet Elenan ja Vuokon kanssa yhtenä kaaoksena. Hänellä oli ollut liikaa toimeksiantoja. Hän oli matkustanut liikaa. Hän oli riidellyt Amin kanssa avioeron yksityiskohdista ja Vinniestä. [– –] Hän oli kokenut Vuokon kuin pakopaikkana ja toivonut, että tämäkin koki hänet niin, eikä hän ollut halunnut tämän kiintyvän häneen liikaa. Vuokolla ja hänellä oli ollut hienoja tapaamisia, niin Brander sen muisti. He olivat jutelleet tuntikausia musiikista ja he olivat sopineet yhteen seksuaalisesti. Mutta Brander ei muistanut tapaamisista erityisen paljon. Niin kävi, kun hän yritti ehtiä kaiken, kun hän ei pystynyt valitsemaan. Lopputuloksena oli se, ettei hän ollut koskaan *läsnä*, ei kokonaan, ja silloin koetut asiat katosivat sumuun jälkeensä.

Branderin tarina saattaa kertoa näkymättömäksi jäämisen aukosta, jonka täyttämiseksi hän on luonut kokonaisen raivokkaan menestystarinan. Läpi kirjan hän pakenee aitoja kohtaamisia. Yhteys muihin ja nähdyksi tuleminen vaikuttavat olevan se, jota hän kipeimmin kaipaa ja eniten pelkää.

Branderin luovuus ja ennen kaikkea lahjakkuus on kantanut häntä tähän saakka. Aika pitkään pystyy surffaamaan nuoruuden bombastisella

energialla ja itsensä pönkittämisellä, jos siihen on tarvetta. Mutta keski-ikä riisuu useimmiten luulot pois – ja niin käy myös Branderille. Hän joutuu tuijottamaan kuoleman kasvoin yhä yhtäkkiä ja väkivaltaisesti terrori-iskun yhteydessä. Tyttöystävä nöyryyttää hänet kerta toisensa jälkeen ja jättää hänet nuoremman miehen takia. Säärikarvat ovat harventumassa, ja elämän merkityksettömyys ympäröi häntä yhtäkkiä kuin ennenaikainen päivänlasku. Yksinäisyyden ja kohtaamattomuuden tuska, jota Brander on koko elämänsä ajan paennut, saa hänet hiljaisessa huoneessa kiinni. Jos hieman kärjistäisi, voisi sanoa, että hänen luovuutensa kuihtuu juuri siksi, ettei hän ole pitänyt ihmissuhteistaan huolta. Hän on paennut aitoja kohtaamisia itsensä ja läheistensä kanssa ja samalla sulkenut itseltään tien kaikelle sellaiselle tunneyhteydelle, joka ruokkisi luovuutta. Tämä rupeaakin näkymään urakehityksessä, hän saa huonoja arvosteluja ja vähemmän työtarjouksia.

Jos on jäänyt liian kipeästi yksin, yhteyden koko kauhu tuntuu enemmän uhalta kuin mahdollisuudelta. Brander näyttää vihkineensä uransa tämän kauhun välttämiseksi. Lindfors kuvaa mielestäni osuvasti ihmisen yrityksiä täyttää näkymättömyydestä jäänyttä aukkoa luovalla toiminnalla.

Ennen kaikkea puuttuu lepopaikka, jossa voisi rentoutua ja ottaa rauhallisesti ja tuntee itsensä rakastamisen arvoiseksi, kuka sitten onkaan. Itse Kukin. [– –] Mutta juuri siinä, tässä tyhjiössä, luovuus syntyy, jos syntyy. Ja silloin sitä luo, luo vimmatusti, ja tilapäisesti unohtuu se, että sitä on arvoton ja pohjimmiltaan mitättömyys, koska jotakin kaikesta huolimatta on! Jatkoa ajatellen on tärkeää, että luovuus näkyy myös ulospäin ja saadaan huomiota ja tunnustusta, mutta oman taitavuuden tarkoituksena on eritoten täyttää tyhjiö, täydemmäksi ja täydemmäksi, yhä taitavammin, jolloin rakentuu sulkua vastaan, eikä tuskaa lähestulkoon enää edes tunne.

Brander, Brander. Jos kuitenkin olisit rakentamatta sulkua tuskaa vastaan ja sen sijaan heittäisit urasi ja oman merkityksesi hiiteen ja yrittäisit kurottaa kohti toisia? Mutta onhan se

meille jokaiselle tunnistettavaa, miten kauhealta kurottaminen voi tuntua – ollakseen aitoa se sisältää raadollisella tavalla menetyksen ja hylkäämisen mahdollisuudet. Aito, luovuutta edellyttävä yhteys on nimenomaan sitä, että on yhteydessä omaan kaipuuseen ja samalla siihen kipeään todellisuuteen, ettei tiedä, tuleeko kaipuu vastaanotetuksi ja täytetyksi.

Tritonus on musiikkitermi, jota kutsutaan paholaisen intervalliksi. Casa Tritonus on myös se mahtipontinen kesähuvila, jonka Brander rakentaa pitkin romaania. Huvila on ikään kuin konkreettinen ilmentymä kuvaamaan sitä kaksisuuntaista tapaa, jolla Brander yrittää ratkaista elämän- ja luovuuskriisinsä.

Toisaalta Brander koettaa ylläpitää mahtipontista omakuvaansa. Hän kiertää mielessään jatkuvasti oman merkityksensä ympärillä, kuin haava suussa, jota kieli kaiken aikaa houkuttaa tunnustelemaan. Casa Tritonuksella hän haluaa itselleen ja maailmalle osoittaa, miten mahtava ja ainakin-melkein-kaikkivoipa hän on: siinä on kallioon räjähdetty poreallas – ja hissi! Kuvaako tämä ratkaisu- tai pakoyritystä, joka kulttuurissamme kenties on vahvemmin tarjolla miehiksi identifioituille yksilöille? Kyvykkyyden ja vauhdin takana voi – ja ehkä joutuukin – piilottamaan pienuuden ja tarvitsevuuden tunteet.

Ja toisaalta kaikki kaatuu loppujen lopuksi omaan mahdottomuuteensa. Brander seisoo hississään ja tajuaa, miten yksinäinen on. Sähkökatkokset ovat saaristossa tavallisia, ja jos hissi pysähtyisi tähän, voisi mennä viikko ennen kuin kukaan rupeaisi kaipaamaan häntä. Hän on todella helisevä vaski, tyhjä, avuton.

Ja samalla – naurettavasta hissistä huolimatta – kesähuvilan rakentaminen mahdollistaa Branderissa jotain. Hän on rakentanut sitä lapsuuden kesämuistojen päälle.

Hän oli unissaan palannut lapsuuden kesiiin mökillä Raitiossa. Kesiä ei ollut ollut kovin monta, neljä tai viisi, mutta siellä oli ollut isä ja äiti ja Gustav ja hän, ja aivan erityisesti Gustav ja hän, ja se punamullattu

mökki, jonka he olivat vuokranneet, hirsien ja sahanpurun tuoksu sisällä ja myös vastapestyjen liinavaatteiden tuoksu ja puutarhan pulleet pionit, verenpunaiset, ja kaikki ne auringonpaisteiset päivät, polku rantaan, joka oli niin mullanpehmeä jalkojen alla ja aurinkotuoli, jossa hän makasi ja luki Lucky Luke -albumeja ja Sherlock Holmesia ja nuottivihkoja. [– –] Kaikki muutuisi hyväksi, Brander oli vakuuttanut itselleen joka kerta katsoessaan sisäistä elokuvaansa kaukaisista Raition kesistä, myös Casa Tritonuksesta tulisi idylli. Sen synkkä nimi oli vain leikkiä: hän viihtyisi täällä saaristossa, hän löytäisi taas luomisvoimansa ja sielunrauhansa.

Lapsuuden kesäunelmassa on Gustav-veli ja hän, hänen kaipaamansa yhteys. Varovaisesti ja pikkuhiljaa aikuinen Brander uskaltaa rakentaa ystävyyttä psykologi- ja amatööri-musiikkonaapurin kanssa. Pikkukylässä hän joutuu tilanteisiin, joissa hänen on vain uskallettava elää ja olla yhteydessä – uusnatsismista innostuneeseen nuoreen, jota häntä pyydetään käännättämään, ja turvapaikanhakijaan, joka hoitaa Branderin pahannäköistä punkkipuremaa. Elämä suorastaan heittää kasvun mahdollisuuden Branderin kasvoille. Hänen olisi löydettävä aidompi ja haavoittuvampi yhteys itseensä ja toisiin, jotta hänen luovuutensa ei kuihtuisi, vaan voisi muuttaa muotoaan ja kuikoistaa. Psykoanalyttikko Tor-Björn Hägglund kuvaa tätä prosessia hyvin kirjassaan *Kultakalan muodonmuutos ja muita esseitä* (1988).

Yksilön luovuutta ei ole olemassa ilman toista ihmistä, ilman vuorovaikutusta. Luovuus edellyttää yhteyttä omiin alkuperäisiin juuriinsa. Sen selkärangan on kauneuselämys; ristiriidoista ja vastakohtaisuuksista syntynyt hallittu tasapaino. Luovuuden keinot alkavat kiitollisuudesta ja arvonnosta. Toisen ihmisen osuuden arvostaminen on edellytys suremiselle.

Haluaisin muotoilla asian niin, ettei luovuutta ole olemassa ilman tietoisuutta toisten ihmisten tärkeydestä. Brander on menossa kohti tätä tietoisuutta kirjassa, mutta uskaltaako hän tiedostaa toisten tärkeyden ja omaa avuttomuuttaan koko nöyryytyvyydessään? Uskaltaako hän surra kaikkia niitä menetettyjä mahdollisuuksia, joita hänen jo suurimmilta osin eletty

elämänsä on pitänyt sisällään? Branderin isot haasteet ja mahdollisuudet puhuttelevat minua myös, kun mietin omaa suhdettani ilmastonmuutokseen. Branderin kamppailun voi nähdä myös kuvaavan meidän – tai ainakin minun! – painimista ilmastokriisin kanssa: jollain lailla tietää jo, että on surutyötä ja paljon tarvittavaa muutosta edessä. Ja samalla ei uskaltaisi tai jaksaisi ottaa kaikkia osioita pöydälle ja katsoa niitä: yrittää ymmärtää jotain tulevaisuuden skenaarioista ja miettiä oman aktiivisuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia. Ehkä sinä olet päässyt tässä pidemmälle kuin minä, joka vielä Branderin tavoin seisoo ahdistuneena muutosprosessin kynnyksellä. Brander tietää, että hänen pitäisi saada jokin käänne aikaiseksi omassa tunne-elämässään, mutta hänellä on paljon ahdistusta ja aika vähän luottamusta siihen, että se voisi johtaa uuteen hyvään. *Tritonuksessa* ilmastonmuutos on itse asiassa koko ajan taustasoundina läsnä, ja Brander suhtautuu siihen kuten muihin haasteisiinsa – pelolla. Hänen hyvä ystävänsä Kuortti saa kirjassa edustaa epätoivon ja maanisen defenssin aihtelua juuri ilmastonmuutokseen liittyen.

[Kuortti] oli sanonut viileimmällä äänellään, että heistä oli ehkä kaikista tulossa Titanicin orkesterin muusikkoja, missä päin maailmaa he sitten soittivatkin. Mutta Kuortti ei olisi ollut Kuortti ellei hän olisi heti nauranut sanoilleen: hän oli pyytänyt Branderia hakemaan pari pullollista talon parasta viiniä, sillä *jos kaikki menee päin helvettä, niin menköön sitten ainakin tyylillä.*

Löytäisimmekö me jotain kolmatta tapaa olla elävässä yhteydessä muuttuvaan ilmastoomme? Luovuus tarvitsee yhteyttä – myös realiteetteihin. Psykoterapeutteina voimme nähdä, että jos Brander uskaltaisi surra, tunnistaa haavoittuvuutensa ja lähestyä muita tietoisena heidän merkityksestään, hänelle voisi aueta uudet maisemat. Samalla toiveikkaalla viisaudella voisimme yrittää auttaa itseämme ilmastokriisin sulatteluprosessissa. Voisimme lähestyä tätä “sairaana kaunista maapalloa” tietoisena sen ratkaisevasta merkityksestä meille ja tuleville sukupolville. Voisimme ahdistua ja surra, ja sitä kautta pikkuhiljaa löytää uusia teitä olla muutoksessa, liikkeellä ja aktii-

visia. Uskoisin, että ympäristöaktiivisuus voisi parhailaan olla luovuutta ja omaa hyvinvointia ruokkivaa. Se voi auttaa synnyttämään mielikuvaa siitä, ettei soita uppoavassa laivassa, vaan on omalla tavallaan mukana rakentamassa jotain – ei välttämättä kovin hulpeaa mutta parhaimmillaan kuitenkin kelluvaa. Ehkä suru jo menetetyistä on se, mikä erottaa rakentavan aktiivisuuden maanisesta defenssistä.

Kirja jättää meidät keskelle haavoittuvuutta, kun Brander seisoo kirkossa yleisöä katsellen sekunteja ennen pikkukylän ensimmäistä kamarikonserttia. Hän kuvittelee vanhuutensa. Jatkaako hän pakenemista loistokkuuden kiehtovassa umpikujassa, jonka hän jo tietää johtavan vain yksinäisyyteen, vai uskaltaako hän löytää uutta?

Hän asui Casa Tritonuksessa, hän söisi ateriansa ja vanhenisi yhtä yksin kuin tohtori Bowman Kubrickin avaruusodysseiassa, ainoana seuranaan musiikki, joka ei enää puhutellut häntä ja jota hän ei enää ymmärtänyt. Ja jossain siellä ulkopuolella, kaukana Askingenselän takana ja kaukana avomerien takana maailma hälisisi ja metelöisi, sen yhä julmemmat tapahtumat yltäisivät häneen otsikoiden ja raporttien muodossa, mutta hän kähertyisi pelokkaaseen vanhuuteensa ja toivoisi olevansa suojassa kaikelta väkivallalta ja kaikilta viruksilta ja kaikelta epäsovulta. Kaiken tämän Brander näki niiden sekuntien aikana, jolloin hän katseli yli kirkkosalin ja kohotti hitaasti klarinettia ja valmistautui soittamaan. Kaiken tämän hän muisti, ja nyt hän katseli salin yli vielä viimeisen kerran, hän katseli Vinnietä, Gustavia, isäänsä ja äitiään siellä toisella puolen ja hänestä näytti, että he katsoivat häntä silmiin ja nyökkäsivät, kuin olisivat halunneet sanoa, että ehkä hän oli yksinäinen, ehkä se oli hänen osansa, mutta silti hän oli vielä siellä, hänellä oli vielä se ilo, että hän sai soittaa muiden kanssa, lohduttaakseen, mutta myös herättääkseen, unohtaakseen, mutta myös muistaakseen.

Kauneinta ja riipaisevinta kirjassa on se, että kirjailija avaa Branderin sielunelämää lukijalle tavalla, jota Brander ei itse uskalla tehdä läheisilleen. Ei ehkä ole sattuma, että kirjailija on myöhäisessä keski-ikässä oleva menestynyt ja luova mies.

Kapellimestarin ja psykoterapeutin yksinäisyys

Mitä voimme oppia Branderilta? Sitä, että tietoisuus muiden ihmisten tärkeydestä jollain lailla voi pelastaa meidät. Jos emme uskalla rakastaa – rakastamisen koko haavoittuvuudesta ja nöyryyttävyyydessä – niin osaammeko olla luovia sanan syvällisemmässä merkityksessä?

Rakkaus on elintärkeää ja äärimmäisen pelottavaa meille jokaiselle. Meillä psykoterapeuteilla saattaa olla yllättävän paljon yhteistä Branderin kanssa, ja luulen, että voimme oppia jotain tärkeää hänen tavastaan käyttää ammatillisuuttaan suojana elämää vastaan. Olemme ihmissuhdevirtuoseja ja psyykkisten prosessien kapellimestareita. Mekin olemme valinneet vaarallisen kiehtovan tien, jolla tohtori Bowmanin tavoin voimme “käpertyä pelokkaaseen ammatillisuuteen ja toivoa olevamme suojassa”. Saamme – ja joudumme – olemaan niin keskeisiä. Niin tarvittuja. Niin jatkuvassa intensiivisessä vuorovaikutuscrescendossa. Psykoterapeuttien ja analyttikoiden vaikeus perua tunteja, sairastua tai jäädä eläkkeelle on surullisenkuuluista. Työmme opettaa paljon elämän ja ihmisen rajoituksista. Ja toisaalta työssään psykoterapeutti on jollain tavalla aina niskan päällä, jos kärjistetysti asian ilmaisee. Mitä se tekee meille, että suurimman osan päivän ajasta ja vuorovaikutustilanteista keskitymme muiden ihmisten tarvitsevuuksiin, pienuuksiin ja rajallisuuksiin? Branderin keskeisin ongelma on, ettei hän uskalla olla aidosti tietoinen toisten ihmisten tärkeydestä ja samalla menetyksen ainaisesta mahdollisuudesta. Psykoterapeutin ammatti tarjoaa meille mahdollisen pakopaikan tästä tietoisuudesta. Mielestäni jokainen meistä ajoittain kärsii siitä riskistä, että kietoudumme omaan tärkeyteemme kuten Brander kuuluisuuteensa ja lahjakkuuteensa, ja keskitämme haavoittuvuuden muihin.

Psykoterapiatyöhön kuuluu hyvin keskeisesti se, että olen yhteydessä kaikkeen siihen, mitä omassa sisimmissään liikkuu. Sillä tavalla on toki tilaa myös omalle pienuudelle. Ja samalla: kaikki se, mihin olen terapiatunnilla itsessäni

yhteydessä, yritän saada toisen käyttöön ja toisen kasvun palvelukseen. Olen paljon miettinyt, miten tämä pidemmän päälle vaikuttaa meihin. Yksi houkutus mielestäni on se, että vaikeina hetkinä rupeamme käyttämään tätä tuttua asetelmaa defensiivisesti.

Lisäksi työmme on niin kiehtova yhdistelmä älyllisiä haasteita ja suuria tunnelmia, että sitä voisi ehkä verrata psykedeeleihin. Moni psykoterapeutti lukee, kirjoittaa, koulutautuu ja keskustelee aivan mielettömästi, ja useimmiten palkatta. Olen muotoillut nämä lauseet sinulle, olen suuresti nauttinut siitä. Puhun ihmisen aseman nöyryyttävyyydestä ja samalla saan siihen näppärästi hieman etäisyyttä, kun koristelen sitä runollisilla sanoilla. Tämä on meidän psykoterapeuttien riski ja samalla mahdollisuus. Parhaassa tapauksessa kykymme ajatella ja olla voi tulla tueksi, kun joudumme katsomaan omaa pienuuttamme ja menetyksen vääjäämättömyyttä silmiin. Mutta meidän kannattaa myös pitää silmällä houkustamme branderismiin, älyllistämisen- ja mielenkiintoistamisdefensseihin. Jonain päivänä realiteettien verikoirat löytävät meidät kuitenkin: mekin olemme kuolevaisia ja hyvin pieniä. Silloin toivon, ettei meillä ainoana seurana olisi psykoanalyttiset teoriat, jotka eivät enää puhuttele meitä ja joita emme enää ymmärrä.

Toivon, ettemme rakentaisi sulkua tuskaa vastaan. Että uskaltaisimme olla yhteydessä ja lähellä.

Yhtä lailla kuin tarvitsemme lähellä olemista, tarvitsemme omaa tilaa luovuudelle. Jo ihan konkreettisesti on tärkeää, etteivät muut ihmiset ole koko ajan helmoissa pyörimässä, kun yrittää luoda jotain. Yhteyden vastakappale ja elintärkeä toinen puoli on yksinäisyys. Uskallammeko ottaa etäisyyttä ja viljellä yksinäisyyttä? Jos ei, niin miksi?

Oma tila luovuuden lähteenä kirjassa *Muumipappa ja meri*

– Ei kai teitä palele? isä huusi iloisesti. Onhan sinulla huopa ympärilläsi? Näettekö, viimeinenkin saari on

jäänyt taaksemme. Yö on pian pimeimmillään. Yöllä purjehtiminen on hyvin vaikeata, täytyy olla varuillaan joka sekunti.

– Tietenkin, kultaseni, sanoi äiti, joka makasi käärönä veneen pohjalla. Tämä on hyvin suuri elämys. Huopa oli hiukan kastunut, ja hän siirtyi varovasti tuulen puolelle. Pohjakaaret olivat koko ajan hänen korviensa tiellä.

Muumipappa on tylsistynyt tavalliseen arkeen, jossa kaikki on jo hoidettu ja järjestyksessä. Hän tarvitsee uusia haasteita ja vapaata taivaanrantaa, ja niinpä koko perhe muuttaa kaukana olevaan majakkasaareen asumaan. Ensimmäisten merimailien aikana lukija näkee, ettei Muumimamma nauti tästä seikkailusta – ettei se ylipäättään ole hänen seikkailunsa. Hän kuitenkin pakkaa kaikki tavarat, koska tietää, että ”perhe tarvitsee paljon tavaraa voidakseen nauttia yhdestä ainoasta päivästäkin oikealla tavalla”. Saareen saavuttuaan hän huolehtii siitä, että heillä on riittävästi juomavettä ja öljylamppu palamassa iltaisin.

Muumimamma on elämän viihtyvyyden ilmentymä, hyggen ruumiillistuma. Hän myös on, hienovaraisesti ja taustalla, elämän ja jatkuvuuden tunteen ylläpitäjä, Äiti isolla Ä:llä. Häneltä virtaa rakkautta ja pieniä raidallisia karkkeja. *Taikurin hattu* -kirjassa (1948/1956) Muumipeikko kömpii maagiseen hattuun ja muuttuu sen sisällä niin, etteivät muut enää häntä tunnista, ja haluavat ajaa tämän ruman ja vieraan kakaran pois. Äiti kuitenkin tunnistaa peikkonsa, ja hänen katseensa alla Muumipeikko muuttuu takaisin omaksi itsekseen. Äidin tai psykoterapeutin tunnistava katse on psykikselle olemassaololle elintärkeä.

Koska katse on niin tärkeä, on vaikeammin siedettävä ajatus, että se irrottautuu meistä ja kääntyy sisäänpäin – että Muumimamma jättää meidät yksin ja lähtee seikkailemaan omien päähänpistojensa perässä. Miten ylipäättään selviän, kun äiti on poissa? Brander jo meille näytti, miten sietämättömältä tuntuu, kun kannattelevia katseita on ollut liian vähän. Katseesta ja sylistä putoamisen kauhu on meille jokaiselle tuttu. Luulen, että tämä kauhu on

mukana muovaamassa meidän suhdettamme äitiyteen ja naiseuteen – ja myös psykoterapeuttina olemiseen, koska siinäkin positiossa jätämme omia tarpeitamme taka-alalle toimiaksemme taustana toisten kehitykselle. Erityinen haaste hoiva-ammattissa oleville saattaa olla tästä asemasta ulos astuminen – laittaa rintaliivit ja vastaanoton ovi kiinni ja lähteä metsästä omia halujaan. Syvällä tunnetasolla ympäristö ei välttämättä tue meitä tähän suuntaan, ja jos siihen lähdemme, joudumme myös hyvästelemään sisäistä lohduttavaa kuvaa kaiken parantavasta katseesta.

Tukea näihin ajatuksiini olen saanut kirjasta *Rethinking the relation between women and psychoanalysis. Loss, mourning, and the feminine* (2019), jossa kahdeksan kirjailijaa käsittelevät naisten ja psykoanalyysin suhdetta eri näkökulmista. Marilyn Charles pohtii omassa luvussaan erityisesti naisen vaikeutta saada aggressionsa ja halunsa kokonaisvaltaisemmin omaan käyttöönsä. Hänen mukaansa naisille tarjoutuu pakopaikka, jota rakennetaan omien tarpeiden kieltämisen idealisaatiosta – usein äidittämiseen tai hoivaamiseen liittyen. Julia Kristevaan viitaten hän kuvailee, miten helpottavalta samaistuminen tällaiseen madonnaihanteeseen voi tuntua: ei tarvitse häärtä omien halujen ja vajavaisuuksien kanssa, vaan sublimaation nimissä voi hymyillä eteerisesti yläpuolelta, tukahduttaen kaiken itsestä tulevan äidittämisen riemuun. Tätä ajatusta lainaten yksi tapa ymmärtää Muumimammaa olisi defensiivinen vetäytyminen idealisoituun äitihahmoon.

Muiden tarpeet täyttävät Muumimamman mieltä niin, ettei hänen omalle halulleen juurikaan jää tilaa – ja luovuus tarvitsee halua ravinnokseen. Toisessa tekstissäni (Collander 2021) olen käyttänyt Astrid Lingrenin *Kultasiskoni* -kirjaa (1949) kuvatessani, miten lapsen yhteys omaan luovuuteensa saatetaan liian nopeasti kehityksen nimissä katkaista. Kirjan päähenkilöllä on ruusupensaalla kultasiskon kanssa salainen, rehevä maailma, jonne portti lopussa sulkeutuu, kun hän saa todellisen koiranpenun hoivatakseen. Muumimamma on jäänyt

kiinni samanlaiseen asetelmaan. Hänellä on Muumilaaksossa puutarhansa, hänen luovuu- tensa ilmentymä, josta hän repäisee itsensä irti lähteäkseen Muumipapan seikkailuun. Saa- ressa hän yrittää rakentaa uutta puutarhaa ja etsiskelee multaa sitä varten. Hän seikkailee karussa saareissa ja löytää multaa vihdoon ran- nasta. Muumipappa selittää hänelle tarkan opettavaisesti, miten levä on muuttunut rannas- sa mullaksi. Ja äiti luo levästä ison kasvimaan – joka huuhtoutuu pois seuraavalla myrskyllä.

Mielestäni kirja kertoo meille jotain tärke- ää luovan tilan ja omien halujen vaalimisen haasteista. Muumimamma näyttää Janssonin tuotannossa yleensä aika tyytyväiseltä omaan kulkusuuntaansa. *Muumipappa ja meri* (1965) -kirjassa hän kuitenkin seuraa muiden unelmia niin pitkälle, että yhteys johonkin omaan tärke- ään katkeaa. Voiko sitä enää kuvata rakkau- deksi, jos antaa toiselle niin paljon tilaa, että itse näänny?

Miten voisi rakkauden keskellä rakentaa ja pitää kiinni omasta kasvimaasta, luovasta tilasta? Se on vaikeaa, jos kaikkítietävät Muumipapat selittävät meille liian innokkaasti näkemiäm- me ilmiöitä. Thomas Ogden (2006) kirjoittaa kauniisti ja osuvasti oidipuskompleksin rat- kaisusta lapsen sisäisen auktoriteetin, auto- nomian ja vastuunkannon luomisprosessina. Pitää tappaa vanhempia ja kehittää itsestään omaa etiikkaansa ja elämänsä kompassia. Jokainen meistä tarvitsee henkilökohtaisessa kasvussaan rohkeutta ajatella itse ja sietää yksinäisyyden kylmää viimaa, kun ei voi nojautua selittelevään Muumipappaan. Pelottaakohan se Muumimammaa? Jotta hänellä olisi aitoa luovaa tilaa, hänen pitää lopettaa piiloutumi- sensa hoivaavan äidin tai kuuntelevan vaimon roolien taakse, olla Edith Södergranin sanoin ”tuli ja vesi rehellisessä yhteydessä ilman eh- toja” (Södergran 1916/2017). Hänen pitää avautua itselleen ajattelevana, tarvitsevana ja haluavana henkilönä eikä häärätä ympäri sam- munutta majakkaa ilman omaa päämäärää.

Psykoanalyttinen teoria voisi tulla Muumimam- man avuksi – onhan sen tehtävä antaa tilaa vai-

etulle ja vaiennetulle. Väittäisin kuitenkin, että psykoanalyttisessa ajattelussakin saattaa välillä olla haaste nähdä naiseksi identifioituja hahmoja ja äitejä niin monipuolisina olentoina kuin he oikeastaan ovat. Äidin katseen tärkeys on niin syvällisesti ymmärretty, että meillä on vaarana luiskahtaa sen idealisaatioon. Eloku- vamaailmassa käytetään termiä Bechdelin testi. Elokuva läpäisee testin, jos sen tarinassa esiintyy vähintään kaksi nimettyä naishahmoa, jotka jossain kohtauksessa keskustelevat kes- kenään jostakin muusta kuin miehistä. Yksi kohtausta siis riittää testin läpäisemiseen, ja silti näitä elokuvia löytyy suhteellisen vähän. Testin tausta-ajatus on tutkia, miten paljon tai vähän naisten näytetään olevan olemassa yksilöinä ja itsessään, ei kullissina, jota vasten miehinen seikkailu voi piirtyä väkevämmin.

Missä määrin psykoanalyttisilla teorioilla on samansuuntaisia ongelmia? Marilyn Charles pohtii, mitä se tarkoittaa, että oidipusmyytti – jonka yhtenä aiheena on äidin halun tuomit- seminen ja kieltäminen – on teorianakennel- missamme niin merkittävä. Mitä kaikkea se aiheuttaa, että juuri tällainen tarina on psyko- analyysissa sisäisen eettisyyden ja superegon kehittymisen mallina? Miten se vaikuttaa sii- hen, millaisia tarinoita luomme sukupuolisuu- desta ja halusta?

Ehkä voisikin kehittää leikkimielisen Collander- testin, jossa psykoanalyttisia kirjoituksia tar- kastellaan uuden suurennuslasin läpi: teksti tai teoria läpäisee testin, jos se kertoo jotain naisen intrapsyykkisestä maailmasta tai ke- hityksestä sisältämättä huolenpitoa, hoivaa, toisen sisään ottamista tai toista varten ole- mista.

Totta kai nämä puolet ovat tärkeitä. Muuten emme ole vapaita naisia, miehiä ja muunsuku- puolisia, vaan psykopaatteja. Tarkoitin lähinnä sitä, että on ongelmallista, jos tietty ihmisryh- mä nähdään enemmän luonnostaan toisista huolta pitävänä ja vähemmän haluavana. Se on ongelmallista kaikille, ryhmään kuuluville ja sen ulkopuolella jääville. Toisista huolen pitä- minen voi parhaillaan olla hyvin luovaa, ja hoiva

voi ruokkia myös hoivaajaa. Jotta hoivaaminen ei muuttuisi pakopaikaksi, hoivaajalla pitää kuitenkin olla riittävä yhteys omiin haluihin ja tarpeisiin sekä sisäinen ja ulkoinen lupa laittaa välillä rintaliivit kiinni.

Ulkoinen lupa liittyy muun muassa teoriarakennelmiin. Psykoanalyysi on alkanut vallankumouksellisenä teoriana, mutta jossain kohtaa psykoanalyttinen ajattelu sukupuolista on saanut enemmän dogmaattisia piirteitä. Onneksi tämä on jo muutoksessa. Sukupuolisuus ja seksuaalisuus ovat nimenomaan areenoita, joissa psykoanalyttisten teorioiden pitäisi saada kirmata vapaasti pitkin peltoja ja etsiä uusia ymmärryksen muotoja.

Mitä sitten tapahtuu yksilölle, Muumimammalle ja meille kaikille, jos emme saa kirmata vapaasti? Jos emme uskalla luoda tilaa omille ajatuksille, tunteille ja halulle? Sisällämme vaiettu kasvaa jäätävän kylmäksi, yhteyksiä ja luovuutta katkaisevaksi, yksinäiseksi ja nälkäiseksi möröksi. Ajatus Möröstä Muumimamman vaiettuna puolena taitaa tulla alun perin kirjallisuustieteestä (ks. esim. Witt-Brattström 1993). Vaikenemista voi myös yrittää siirtää sukupolvelta toiselle.

– Äiti, kuiskasi Muumipeikko. Mitä hänelle on oikein tapahtunut? Miksi hänestä on tullut niin ilkeä?

– Kenestä?

– Möröstä. Onko joku tehnyt hänelle jotakin ja siksi hänestä on tullut sellainen?

[– –] Äiti huokasi ja sanoi, ettei pidä puhua Mörön kanssa. Ei hänen kanssaan eikä hänestä. Muuten hän kasvaa ja tulee perästä.

– Älä vain rupea säälimään Mörköä. Sinä arvelet, että hän ikävöi palavaa liekkiä, mutta hän tahtoo vain istuutua sen päälle, niin että se sammuu eikä voi palaa enää koskaan. Ja nyt minä melkein luulen, että nukahdan hetkeksi.

Jokainen psykoterapeutti voisi kertoa Muumimammalle, ettei tuolla asenteella pitkälle pötkitä. Minusta ajatus Möröstä Muumimamman yhtenä puolena on loistava kuvaus siitä, miten meille käy, jos jumiudumme liiallisen altruismin loistokkaaseen umpikujaan. Luovuus kuihtuu.

Muumilaaksossa, äidin puutarhassa on kohtia, joissa Mörkö on istunut niin pitkään, että maa on paleltunut kuoliaaksi, eikä äiti saa niissä kohdissa enää mitään kasvamaan. Harmillisin löytyy keskeltä ruusupenkkiä.

Samanlainen idealisoitu vetäytyminen on houkutteleva meille psykoterapeuteille. Onhan oikeasti etuoikeus nähdä, miten toinen kasvaa. Ja on myös niin kiehtovaa unohtaa oma pienuutensa ja nälkänsä, sisäisen tyhjyytensä, kuolevaisuutensakin, irrottaa katseensa kaikista näistä pelottavista asioista ja keskittyä toiseen, joka muuttuu aidommaksi ja elävämäksi katseeni avulla.

Elämässä kuitenkin valitettavasti tuppaa käydä niin, että jossain vaiheessa vaiettu saavuttaa meidät. Karuun saareen lähteminen vie Muumimammaa elämän- ja luovuuskriisiin. Tutut olemisen tavat eivät enää kannu, kuolleeksi paleltuneet maanalueet rupeavat levittäytymään. Maestro Brander ei uskaltanut yhteyteen, joka on luovuuden ja rakkauden perusta. Tähän samaan perustaan kuuluu myös oman halun ja yksinäisyyden sietäminen ja vaaliminen. Näiden jälkimmäisten kanssa Muumimamma taitaa kamppailla. Läpi tarinan hän kokeilee erilaisia ratkaisuyrityksiä. Hän ei suoraan haistata kenellekään, ja hänen neuvotteluyrityksensä omasta tilasta ovat varovaisia, mutta kuitenkin tarinan loppupuolella olemassa. Jotta saisimme luovuudelle parhaat edellytykset, joudumme raivaamaan tyhjää tilaa ja odottamaan, mitä siellä lähtee syntymään. Joudumme rajaamaan muita ulkopuolelle. Luulen, että tämä rajaaminen usein nostattaa yksinäisyyden kauhua. Miten pärjään irtonaisena ja itsenäisenä subjektina? Olenko enää missään kiinni?

Mitä jos saari irtoaisi pohjastaan ja äkkiä, jonakin aamuna se liplattelisikin kotilaiturin lähetyksillä. Tai mitä jos se ajelehtisi kauemmas ja purjehtisi vuosikautia, kunnes luiskahtaisi maailmanlaidan yli kuten kahvikuppi liukkaalta tarjottimelta... Se olisi Myystä hauskaa, ajatteli äiti ja hihitti. Missähän hän nukkuu öisin? Entä Muumipeikko... Vahinko, etteivät äiditkin saa lähtea milloin heitä huvittaa ja ruveta nukkumaan ulkosalla. Varsinkin äidit sitä toisinaan tarvitsisivat.

Myyn kuvittelusta huvittuneisuudesta huolimatta kirja mielestäni kertoo siitä, millaisia pelkoja meillä voi olla läpikäytävänä, jotta voisimme "lähteä milloin huvittaa" seuraamaan omia halujamme. Kuten Brander Muumimamma on joutunut tilanteeseen, jossa hänen tapansa olla ja piiloutua ei enää toimi, ja hän joutuu etsimään aidompaa versiota itsestään. Hän yrittää rakentaa puutarhaa, sahaa vimmatusti polttopuita ja sitten hän rupeaa maalaamaan majakan seinille Muumilaakson puutarhaa, josta tulee entistä villimpi ja upeampi. Luovuus ja kauhu näyttävät asuvan mielessä vieri vieressä.

Äiti seiso i ruokapöydällä ja maalasi mönjällä punaisia omenia erään puun latvukseen. Mitä jos hän olisi näillä väreillä voinut maalata ulkona, millaisia omenia ja millaisia ruusuja! Hänen katsellessaan taivasta hiipi iltakajastus seinää pitkin ylöspäin ja sytytti kukat hänen puutarhassaan. Ne tulivat eläviksi ja alkoivat hehkua. Äiti laski kypälänsä puurungolle, se oli lämmin auringosta, hän tuns i sireenien puhjenneen kukkaan. Äkkiä varjo lensi ulkona ikkunan ohi. Suuri musta lintu lensi majakan ympäri, joka vilahti vuoroin kussakin ikkunassa, läntisessä, eteläisessä, itäisessä, pohjoisessa... se lensi raivokkaasti pitkin, viuhvin siivenisku in.

– Nyt meidät on saarrettu, äiti ajatteli joutuen suunnitaa n. Se on noidankehä, minua pelottaa... Minä tahdon vihdoinkin kotiin tästä kauheasta, tyhjästä saaresta ja ilkeästä merestä... Hän kietoi käsivartensa omenapuun ympärille ja sulki silmänsä. Puun kuori oli karkea ja lämmin. Meren kohina häipyi. Äiti oli mennyt puutarhaansa.

Muumimamma, miten sinun tässä kävi? Luovuuden yksi tärkeistä tehtävistä on olla pako paikka maailman rasittavuudesta, jos Michael Parsonsiin on uskottava. Mutta minusta tuntuu, että omaan luovuuteen liittyvä ihmetys ja mukaansatempaavuus – "Mitä jos voisi maalata ulkona?" – on usein pelottavaa eikä vähiten, jos hoivaajaidentiteetti on toiminut jonkinlaisena suojana. Silloin voi joutua luopumaan idealisoidusta äiti-identiteetistään ja tulemaan tavalliseksi, vajavaiseksi, haluavaksi ja välillä mudassa rämpiväksi yksilöksi. Muumimammalla on runsaasti työtä edessään, jotta hän saisi luovuuteensa liittyviä tunteitaan ke-

sytettyä. Hänen pitää saada vihaisuutensa ja kauhunsa haltuunsa, jotta omalle luovuudelle voisi tulla arjessakin pysyvästi tilaa. Onnistuuko hän siinä? Kirja antaa vielä varovaisemman vastauksen kuin *Tritonus* Branderin kohtalosta. Muumimamma ei itse tässä tarinassa muutu. Mutta joku kuitenkin muuttuu hänen avullaan.

Läpi kirjan majakanvartija on kateissa, ja saaren yksinäisimmällä niemellä elää kalastaja, ohkaisenkalpea olento, joka ei tiedä mitään eikä puhu kenellekään. Jostain perheelle selviää, että kalastajalla on syntymäpäivä, ja silloin Muumimamma ottaa asian tassuihinsa.

Äiti nousi ja meni päättäväisesti ovelle. – Ei, tiedätkö mitä, hän sanoi. Nyt minä menen ja kutsun tuon erakkoraukan vanhaan hyvään tapaan. Pikku Myy saa kaivaa hänet esille ryteiköstä.

Kun he tulivat perille, kalastaja istui ryteikön laidassa orvokkeja tukassaan. Hän nousi heti ja katsoi heihin odottavasti. Saanko onnitella, sanoi äiti ja niiasi. Kalastaja kumarsi vakavana päätään.

– Te olette ensimmäinen, joka on muistanut minua syntymäpäivänäni, hän sanoi. Tämä on minulle suuri kunnia.

– Me olemme järjestäneet teille kotiimme pienen juhlan, sanoi äiti.

– Majakkaanko!? kysyi kalastaja ja hänen kasvonsa kutistuivat. Sinne minä en tahdo tulla.

– Kuulkaa nyt minua, äiti sanoi rauhallisesti. Teidän ei tarvitse edes katsoa majakkaa. Pankaa silmäne kiinni ja antakaa minulle tassunne. Myy, juokse sinä edelle ja pane kahvi kiehumään, niin olet kiltti. Ja sytytä kynttilät. [– –]

Hän sai kalastajan kynnyksen yli, ja he alkoivat kulkea hitaasti kierreportaita ylös. Lounainen mylvi tornin ulkopuolella, toisinaan se ulvoi jossakin rikkinäisessä ikkunassa. Äiti tuns i kalastajan käden vapisevan ja sanoi: Ei täällä ole vaarallista. Se vain kuulostaa siltä. Olemme pian perillä.

Synttärekkereiden aikana kalastaja rakentaa valmiiksi majakasta löytyneen palapelin ja lopulta laittaa päähänsä majakanvartijan hatun – ja kaikille selviää, kuka hän sisimmältään on. Majakanvartija on jostain syystä paennut tehtävänsä ja loistoaan – miksi emme koskaan saa tietää – ja piilottanut itsensä identiteettömän kalastajan hahmoon. Muumi-

mamman avulla hän kuitenkin uskaltaa tulla omaksi itsekseen, ja vihdoin majakkavallo taas palaa. Filosofian tutkija Sanna Tirkkonen on *Psykoterapia*-lehdessä (2019) käsitellyt *Muumipappa ja meri* -kirjaa yksinäisyyden näkökulmasta kirjoittaen koskettavasti siitä, miten Muumimamma terapeuttisesti auttaa kalastajaa pois omasta yksinäisyydestään. Minusta kalastajan voi nähdä myös Muumimamman halun ja luovuuden edustajana, vapisevana mutta kuitenkin olemassa. En ole varma, onnistuuko Muumimamma oikeasti pelastamaan itsensä vai pitääkö hän epätoivoisesti kiinni turvallista pakopaikastaan. Majakanvartijan pelastamisoperaatio kuitenkin antaa viitteitä siitä, mitä äiti tarvitsisi: lempeää päättäväisyyttä, pelkojen ymmärtämistä mutta niistä huolimatta määrätietoista itsensä kuljettamista kohti majakkaa, omaa luovaa voimaa. Parhaimmillaan tämä voisi johtaa luovuuden, hoivan ja nähdäksi tulemiseen integraatioon: palapelin palaset loksauttaisivat paikoilleen.

Lopuksi

Muumimammalla ja maailmankuululla kapellimestari Branderilla on jollain lailla aivan vastakkaiset haasteet. Äiti ottaa muut liikaa huomioon eikä uskalla olla yksin. Brander taas ei uskalla olla muiden kanssa läsnä. Muumimamma ei saa laitettua rajoja, kapellimestari ei saa avuttua porttia taidokkaasti rakennetussa aitauksessaan. Molemmat edustavat tietynlaista pelkoa, joka voi rajoittaa meitä ja pitää meitä naulittuna turvallisen tuntuisesti.

Palaan taas Lindforsin, joka kirjassaan (2001) käyttää Otto Rankin käsitteitä *kuolemanpelko* ja *elämänpelko*. Kuolemanpelko tarkoittaa Rankille pelkoa tulla kokonaan nielaistuksi, kadottaa riippumattomuutensa ja viime kädessä henkilöllisyytensä. Silloin joutuu idealisoimaan voimaa ja itsenäisyyttä, kun taas läheisyys ja riippuvuus ovat halveksuttavia parametreja. Elämänpelko taas merkitsee eriytyneisyyden, yksinäisyyden ja itsenäisyyden pelkoa.

Molemmat ovat puolustusasenteita, jotka liittyvät riippuvuutta ja autonomiaa, vapautta ja sidonnaisuutta,

läheisyyttä ja etäisyyttä koskevaan perustavanlaatuiseen ja alituisesti toistuvaan pulmaan. Läheisyyden pelko on yhteenpunoutuneena ja suhteessa kaipaukseen toiseen uppoutumiseen, kuten symbioottinen riippuvuuskin voi vaihtua vihaksi ja tuhoamishaluksi. Kumpikin ääriasenne tuottaa kouristuksenomaisen pitäytymisen jommassakummassa näennäisesti toisilleen vastakkaisissa kannoissa, jotka kuitenkin loppujen lopuksi eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan pikemminkin toistensa etu- ja takapuolia. Kumpikin tarkoittaa myös epätoivoista pysähtyneisyyden valitsemista muutoksen sijaan.

On vain yksi suuri vajavuus,
rohkeuden puute. Kaikki muu
seuraa siitä.

Tämä on ehkä juuri se, mikä Branderilla ja Muumimammalla on yhteistä. He edustavat erilaisia pakoreittejä ja rohkeuden puutteita, mutta loppujen lopuksi molempia kauhistuttaa oma haavoittuvuus ja muutoksen mahdollisuus – etten sanoisi vääjäämättömyys. Brander työntää toiset pois, Muumimamma sitoo muita itseensä olemalla koko ajan käytettävissä, mutta samalla hän välttää sillä aidon yhteyden luomista – yhteyden sekä muihin että omaan sisimpäänsä.

Totta kai kärjistän. Olen käyttänyt näitä kokemusasiatuntijoita kuvaamaan eräänlaisia polkuja ja pelkoja, joihin luulen monen meistä törmäävän luovan elämänsä aikana. Parhaimmillaan voimme ottaa itseämme tassusta rohkaisevasti ja ohjailta itseämme myrskyisinä – tai liian tyhjän tuntuisina – hetkinä eteenpäin. Silloin kauheasta voi tulla pelottavaa mutta siedettävää, ja pikkuhiljaa aavistamme aukeamaisillaan olevia maisemia.

Se oli kiihdyttävä ajatus, uusi, vaarallinen, hurmaava. Se muutti kaiken, se piirsi suuren yksinäisyyden kehän hänen ympärilleen, surumielisen alueen, joka oli täynnä tuntemattomia mahdollisuuksia.

Näin rohkean uhmakkaasti miettii Muumipeikko kotoa pois muuttamista. Lauseita värittävät nuoren peikon dramatiikka ja riemu, mutta kyllä niissä on sanoma kaikille meille jo jonkin aikaa

sitten omilleen muuttaneille: tuntemattomia mahdollisuuksia on maailma pullollaan.

Teksti pohjautuu Helsingin Psykoterapiayhdistyksen jäsenillassa pidettyyn esitykseen. Lindforsin kirjan osiot ovat kääntäneet Mirja Malmberg, Jarmo Ikonen ja Bodil Lindfors, joille suuri kiitos avusta. Kiitos myös Antto Luhtavaaralle, joka on auttanut esitystekstin työstämisessä.

Kirjallisuus

- Charles, Marilyn** (2019). Phantoms of foreclosed mourning. Teoksessa Soria Escalante, Hara (toim.), *Rethinking the relation between women and psychoanalysis. Loss, mourning, and the feminine*, 29–53. Lontoo: Lexington Books.
- Collander, Anna** (2021). Päättäväinen, villi ja vapaa – psykoterapeutin luovuuden vaalimisesta. *Psykoanalyttinen psykoterapia*, 17, 82–91.
- Hägglund, Tor-Björn** (1988). *Kultakalan muodonmuutos ja muita esseitä*. Oulu: Pohjoinen.
- Jansson, Tove** (1965). *Muumipappa ja meri*. Suom. Laila Järvinen. Helsinki: WSOY.
- Jansson, Tove** (1948/1956). *Taikurin hattu*. Suom. Laila Järvinen. Helsinki: WSOY.
- Lindfors, Bodil** (2001). *Att drömma i Finland. Essäer om passioner, skam och saknad*. Helsingfors: WSOY.
- Lindgren, Astrid** (1949). *Kultasiskoni*. Suom. L. Aro. Helsinki: WSOY.
- Ogden, Thomas** (2006). Reading Loewald: Oidipus re-conceived. *International Journal of Psychoanalysis*, 87, 651–666.
- Parsons, Michael** (2000). *The dove that returns, the dove that vanishes. Paradox and creativity in psychoanalysis*. Lontoo: Routledge.
- Södergran, Edith** (1916/2017). *Runoja*. Suom. Uuno Kailas. Helsinki: WSOY.
- Tirkkonen, Sanna** (2019). Yksinäisyyden tunteet Tove Janssonin kirjassa Muumipappa ja meri. *Psykoterapia*, 38, 185–195.
- Westö, Kjell** (2020). *Tritonus*. Suom. Laura Beck. Helsinki: Otava.
- Witt-Brattström, Ebba** (1993). *Ur könets mörker. Litteraturanalyser*. Tukholma: Norstedts Förlag.